

Xosé M. Núñez Seixas, *Guaridas del Lobo: memorias de la Europa autoritaria, 1945-2020*, Crítica, Barcelona, 2021, 306 pp.

Què cal fer amb aquells espais que ens recorden a un dictador o a un règim autoritari? I amb aquells objectes i espais que ens evocuen directament el cos del dictador com mausoleus o tombes? Com es poden gestionar aquests espais? Aquestes són tan sols algunes de les preguntes que intenta indagar la darrera obra del prolífic historiador gallec, i actual catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat de Santiago de Compostela, Xosé M. Núñez Seixas a *Guaridas del Lobo: memorias de la Europa autoritària, 1945-2020*, publicada per l'editorial Crítica aquest 2021. I és que com el mateix títol esmenta en referència al nom d'un dels principals quaters generals de Hitler durant la II Guerra Mundial al Front Oriental, el que analitza l'obra són aquells "caus", aquells llocs de memòria del dictador, i aquella herència material en definitiva que, d'alguna manera o altra, ens ha arribat fins als nostres dies.

La qüestió, doncs, és summament suggeridora. De fet, segons l'autor la inspiració del llibre provingué d'un fet fortuït: el novembre de 2017 rebia l'encàrrec per part del parlament gallec de presidir la comissió d'experts que havia d'estudiar les vies legals perquè el Pazo de Meirás fos de domini públic. Del treball conjunt en sortiria un informe tècnic que, presentat a la mateixa cambra legislativa el juny de 2018, es convertiria immediatament en la base d'una proposició no de llei que seria votada unànimement per part dels diputats gallecs, i que instava al govern central a emprendre les accions necessàries perquè el Pazo de Meirás deixés de ser propietat dels descendents de Franco, i passés a mans públiques. Finalment, el setembre de 2020 una sentència judicial es pronunciava a favor de la demanda.

Però si aquí es troba la gènesi de l'obra, el més important és allò que, a parer de l'autor, rebel·laria tot aquest llarg procés, i que efectivament és el que Núñez Seixas ha acabat plasmant en aquest assaig amb no poques dosis d'erudició i academicisme: l'existència d'una temàtica transversal, d'un passat incòmode i ben sovint traumàtic que en diferents moments o períodes han hagut d'encarar totes les societats europees i extraeuropees. Amb un matís, però, prou rellevant, i és que si bé enfrontar-se als fantasmes propis ha estat quelcom comú, això no ha

impedit tampoc la coexistència d'una àmplia diversitat d'exemples, de criteris i de receptes aplicades, que lògicament han acabat donant als "espais del dictador" tota mena de resignificacions. No en va, bona prova d'aquesta diversitat ha estat la gestió pública d'alguns espais com el Valle de los Caídos: un monumental "lloc de memòria" del dictador que per a l'autor il·lustra força bé com, en aquest terreny, "*España sigue siendo diferente en más de un aspecto si nos atenemos al patrón europeo-occidental de ajuste de cuentas con el pasado dictatorial y la adopción de políticas proactivas de la memoria por parte de la Instituciones*". Una diferència que no només respon al decalatge temporal espanyol respecte la fi d'altres règims dictatorials en altres països, sinó també a les enormes dificultats que ha suposat endegar processos similars al llarg d'aquests més de quaranta anys de democràcia, tal com ho demostren en aquest sentit els darrers canvis de nomenclàtor que ha introduït -de forma inaudita- amb aval judicial el govern municipal de Madrid recuperant alguns noms clarament vinculats a la biografia del dictador o al seu règim.

Sigui com sigui, si bé tota aquesta temàtica no és nova en el pla historiogràfic, el cert és que ha estat poc tractada de forma conjunta. I d'alguna manera aquí rau la gran virtut de l'obra: la temàtica de fons efectivament no presenta grans novetats en l'àmbit historiogràfic, però la seva visió panoràmica i de conjunt li atorga al text valor afegit. No en va al llarg de l'obra Núñez Seixas porta al lector a recórrer les diferents experiències que han tingut lloc en altres països europeus: des del llegat que han deixat els dictadors nazi-feixistes, fins a les restes -tangibles o simbòliques- que han deixat més recentment els diferents règims comunistes del desaparegut Bloc de l'Est a través dels seus respectius dictadors o sàtrapes. Conseqüentment, el llibre no només és útil per al professional de la història o per la investigadora avesada en la matèria, sinó que també és una obra valuosa -àdhuc imprescindible- per totes aquelles persones interessades amb la memòria històrica, o pels gestors de polítiques públiques de memòria.

Per aital fi l'obra s'estructura al voltant de sis capítols, amb un primer per a la introducció -precedida d'un breu prefaci- i un darrer en forma d'epíleg. En ambdós casos, més enllà d'introduir-nos i tancar l'obra respectivament, hi abunden tota mena de precisions conceptuals i reflexions en clau històrica i historiogràfica de gran valor heurístic i metodològic. Però, potser, el més rellevant és la seva aproximació conceptual als "llocs de memòria". El concepte, per descomptat, tampoc és cap novetat, sinó que com el mateix autor admet cal atribuir-lo a l'historiador francès Pierre Nora. Però a diferència de Nora i de l'ús que en faria la historiografia francesa dels anys setanta, en aquest cas l'autor adapta els "llocs de memòria" al seu objecte d'estudi, introduint una perspectiva comparada a partir de cinc categories: la casa natal o paterna; la tomba; els espais lligats a la seva activitat política i pública; els mausoleus construïts o dissenyats pel mateix dictador; i ja finalment les imatges i els espais de culte integrats en esglésies o temples.

Tanmateix, si aquestes són les cinc premisses sobre les quals pivota en bona part el desenvolupament de l'obra, el seu ús per part de l'autor és summament desigual segons el cas. Mentre que el segon capítol ("*Los lugares del dictador fascista*"), dedicat als casos d'Alemanya, Àustria, i Itàlia, ja ocupa pràcticament un terç del llibre -tot incloent-hi nombroses dades sobre els "espais de memòria" de diferents dirigents i quadres nazis i feixistes-, només el darrer capítol ("*Los lugares del dictador comunista*") està dedicat als dictadors comunistes. Concretament a les figures de Tito, Enver Hoxha, Ceaușescu, i sobretot de Ióssif Stalin, amb un estudi detallat i suggestiu sobre la seva presència actual a Rússia i a la seva Geòrgia natal. Tot i que particular-

ment en el cas de Hoxha sobta que no es faci cap esment explícit al Bunk'Art de Tirana, sens dubte el millor espai museïtzat de l'Albània actual lligat en aquest cas al dictador comunista.

Amb tot, on més es troba aquesta desproporció és en el tercer capítol (*“Los lugares del dictador autoritario y col·laboracionista”*), on més enllà d'aixoplugar sota un mateix apartat a personatges de rellevància heterogènia de l'Europa del període d'entreguerres i la II Guerra Mundial, certament hagués valgut la pena ampliar alguns dels punts presentats. Així, si bé s'inclouen una gran multiplicitat de casos, com el del polonès Piłsudski, el grec Metaxàs, l'hongarès Horthy, el portuguès Salazar, o els bàltics Smetona, Pàts i Ulmanis, juntament amb els no menys curiosos casos d'Anton Mussert i Vidkun Quisling, o el del flamenc Staf De Clercq, i el croat Ante Paveliç, la seva aproximació en molts d'ells és més aviat esquemàtica. Especialment pel que fa al mariscal Pétain, que per la qüestió que aborda l'autor és el que probablement compta amb més estudis dedicats de tota Europa deixant a banda les dictadures de Hitler, Mussolini o Stalin. Per últim, el quart capítol està dedicat a Franco (*“Los lugares del caudillo: mausoleos, pazos y criptas”*), i en essència a l'evolució que han seguit dos dels espais més vinculats al dictador: el Pazo de Meirás i, naturalment, el Valle de los Caídos, juntament amb algunes referències més a figures com José Antonio o als militars José Sanjurjo, Emilio Mola, i Gonzalo Queipo de Llano.

Tanmateix, totes aquestes mancances, i algunes altres que se li pugui trobar al text, no desmereixen per res una obra ja de per si notablement completa i ben documentada. És més, quant a estructura el mateix plantejament de l'obra permet llegir qualsevol dels capítols de forma separada. A banda d'això, el text també s'acompanya d'una edició curada, amb un apartat dedicat a les notes, i que més enllà de citar les fonts usades a través de les seves 389 notes, en molts casos també són de gran utilitat per la informació aportada. Un índex onomàstic i d'abreviatures. I finalment un apartat bibliogràfic que, tenint en compte la dimensió assagística de l'obra, presenta tot i això una extensa relació bibliogràfica, la gran majoria amb títols recents, o obres publicades durant la darrera dècada.

En suma, en conjunt l'obra no només denota l'expertesa de l'autor al voltant de la història comparada i transnacional dels nacionalismes, i de la història cultural de la guerra i la memòria de les dictadures de l'Europa del s. XX, sinó sobretot la seva maduresa intel·lectual. Avui dia Núñez Seixas ja es troba plenament consolidat entre els historiadors de referència del panorama historiogràfic espanyol, i també entre els de més projecció internacional. I si bé pel cas que ens ateny, la seva anàlisi no presenta una fórmula unívoca sí que acaba reivindicant, en definitiva, el paper dels professionals de la Història –de la Història *“con mayúscula y con vocación interdisciplinar”*–, i la necessitat d'un coneixement basat tothora *“en la evidencia documental, el manejo de marcos teóricos contrastados y la precisión metodológica, pero que se ha de poner a disposición de la sociedad en un ejercicio de historia pública”*.

Daniel Roig i Sanz
(CEHI - Universitat de Barcelona)